

HANNA DIDUSZKO, BEATA ELWICH,
KRYSTYNA GUTOWSKA, BRYGIDA PYTKOWSKA-KAPULKIN
Stowarzyszenie Edukacji Filozoficznej „Phronesis” w Warszawie

FILOZOFICZNA EUROPEJSKA GAZETA DZIECI, czyli filozofowanie jako sposób życia

„The most beautiful present is something that makes you think”

„Najpiękniejszym prezentem jest to, co sprawia, że MY LISZ”

Hugo Mathysen¹

Metoda filozoficznych dociekań (dialog we wspólnocie dociekających)², stanowiła istotę programu „Filozoficzne dociekania z dziećmi i młodzieżą”³, w ciągu ostatnich dziesięciu lat była prezentowana wielokrotnie na łamach „Edukacji Filozoficznej”⁴, w innych czasopismach podejmujących kwestie nauczania filozofii oraz na konferencjach poświęconych tej problematyce, np. w Kielcach w 1999, 2001 i 2002 roku, czy w Opolu w marcu 2005 r. Program edukacyjny „Filozoficzne dociekania z dziećmi i młodzieżą”⁵ przeznaczony jest do realizacji na poziomie szkoły podstawowej i gimnazjum, lecz metodą z nim związaną można stosować na wszystkich szczeblach edukacji, w tym w edukacji dorosłych⁶. Metoda ta nie tylko rozwija zdolność krytycznego myślenia, ale kształtuje postawę wobec siebie i świata. Na-

¹ G. de Mayer, K. Vanmechelen: *The Cage*. Averbrode 1997.

² Twórcą metody filozoficznych dociekań jest prof. M. Lipman z The Institute for Advancement of Philosophy for Children (IAPC), Montclair State University, USA. Prof. Lipman, jego współpracownicy, a także zwolennicy (w Europie, Ameryce Płd., Australii, Nowej Zelandii i Azji - Chiny, Taiwan) uznali, że uprawianie filozofii z dziećmi jest możliwe, o ile czyni się to w szczególny sposób: wspólnie tworzy i bada filozoficzne idee. Wspólnie, tzn. w grupie złożonej z uczniów i nauczyciela. Nauczyciel, zachowując autorytet do wiadczonej osoby dorosłej, staje się w takiej grupie, przekształcając się z czasem w prawdziwą wspólnotę dociekającą, przewodnikiem i pomocnikiem, radzącym jak najlepiej i najpewniej zbliżyć się do ciekawej, po której biegnie prawda.

Polska wersja Philosophy for Children Program (w skrócie P4C) autorstwa B. Elwich, A. Łągodzkiej i B. Pytkowskiej-Kapulkin zatwierdzona przez MEN w 1999 roku (numer dopuszczenia do użytku szkolnego: DKW-4014-28/99).

⁴ Np. P. Costello: *Indoktrynacja a filozofia dla dzieci*. „Edukacja Filozoficzna” nr 5, r. 1988; J. de Bruijn: *Jak się w Europie naucza dzieci filozofii*. „Edukacja Filozoficzna” nr 15, r. 1993, s. 131-138; K. Gutowska: *Kurs „Filozofii dla dzieci”*. „Edukacja Filozoficzna” nr 15, r. 1993, s. 139-141; A. M. Sharp: *Wspólnota dociekająca ca. Edukacja dla demokracji*. „Edukacja Filozoficzna” nr 17, r. 1994, s. 184-194.

⁵ Program „Filozoficzne dociekania z dziećmi i młodzieżą” w latach 1992-1998 był związany z Fundacją Edukacja dla Demokracji (noszącej nazwę programu „filozofia dla Dzieci”). Od 1998 roku rozwijany był przede wszystkim w Podyplomowym Studium dla Nauczycieli „Nowoczesna dydaktyka w szkole. Dociekania filozoficzne z dziećmi i młodzieżą”, działającym przy Kolegium Nauk Społecznych i Administracji Politechniki Warszawskiej. Grupa absolwentów tego Studium zainicjowała w 2001 r. powołanie Stowarzyszenia Edukacji Filozoficznej „Phronesis”. Informacja o celach i działaniu Stowarzyszenia znajduje się na stronie internetowej www.phronesis.republika.pl.

⁶ Np. R. Sutcliffe (Anglia) stosuje tę metodę w pracy z osobami w podeszłym wieku, R. Anthone (Belgia) w resocjalizacji, K. Murriss (Walia) w pracy z rodzicami mającymi kłopoty w komunikacji z dziećmi.

szym zdaniem, umożliwiająca ona rozwijanie umiejętności ci myślowych, niezbędnych w wiadomym przyswajaniu sobie tradycji filozofii, a także przeniesienie poglądów bionej refleksji filozoficznej na grunt własnego życia.

Sposób życia współczesnego człowieka ulega gwałtownym przemianom. Stajemy wobec nowych problemów, które wymagają filozoficznej refleksji. Są to problemy nas wszystkich, a jednocześnie nie wymagają one uwzględnienia specyfiki tradycji, kultury, z której każdy człowiek wyrasta. Jednym z podstawowych zadań współczesnej edukacji jest dostarczenie dzieciom narzędzi myślowych, pozwalających im widzieć te problemy, zajmować wobec nich własne stanowisko i kształtować własny sposób życia, by dążyć do odpowiedzi na szybko zmieniające się rzeczywistości. Służymy, więc program edukacyjny, o którym mowa, spełnia to zadanie. W ramach zajęć z filozofowania uczniowie, wspierani przez nauczyciela, podejmują wyzwania dla nich problemy, np. przeludnienia, inżynierii genetycznej, życia w kulturze bylewej jedno i wiele itp.

W prezentowanym artykule przedstawiamy historię projektu edukacyjnego „100” - związanego z programem „Filozoficznych dociekań z dziećmi i młodzieżą”. Realizacja tego projektu pozwala zobaczyć, w jaki sposób dzieci z różnych krajów Europy mogą wspólnie zastanawiać się nad problemami bliskimi każdemu człowiekowi, który czuje się odpowiedzialny zarówno za swój los, jak i los społeczności, w której żyje. W niniejszym tekście wykorzystujemy dokumentację, którą zgromadziła Hanna Diduszko, koordynatorka projektu ze strony polskiej.

„Projekt 100” to już historia, minęły bowiem prawie trzy lata od jego oficjalnego zamknięcia⁷. Wydaje się, że warto, korzystając z posiadanych materiałów i wywezwieniemi uczestników tego projektu, opisać jego przebieg i pokusić się o ocenę jego wyników. Pomysłodawcą projektu był holenderski filozof i pedagog Berrie Heesen, zafascynowany ideą filozofowania z dziećmi i Januszem Korczakiem. Berriemu Heesenowi udało się zrealizować swój pomysł w formie międzynarodowego projektu edukacyjnego, finansowanego z funduszy programu „Socrates”⁸. Pomysł ten nie mógłby jednak zaistnieć, gdyby nie nauczyciele, którzy w różnych krajach europejskich prowadzą zajęcia z filozofowania i dzieci lubiące filozoficznie

⁷ Kontynuacja „Projekt 100” w dotychczasowej formule nie była możliwa ze względu na reguły finansowania tego rodzaju przedsięwzięć z funduszy programu „Socrates”.

⁸ Program „Socrates” został powołany przez Wspólnotę Europejską w 1995 roku. Najogólniejszym celem tego programu jest wspieranie współpracy szkół, uczelni oraz innych ośrodków związanych z edukacją po to, by we wszystkich krajach objętych wspólnymi działaniami poprawiła się jakość kształcenia, a także po to, by wszędzie tam, gdzie zaistnieje „Socrates”, edukacja zyskiwała stopniowo wymiar europejski.

my le⁹. W zamierzeniach autora „Projekt 100” chodziło o to, by dzieci z różnych szkół, w różnych krajach Europy zastanawiały się mniej więcej w tym samym czasie nad ważnymi dla nich sprawami i potem wspólnie, z pomocą swoich nauczycieli, wydawały gazetę. Gazeta ta miała różni się od wielu innych gazet przeznaczonych dla dzieci przede wszystkim dwoma głównymi cechami: sposobem tworzenia materiałów i sposobem ich wybierania. Materiały do gazety powstawały na specjalnych zajęciach z filozofowania (filozoficznych dociekania), które stanowiły integralną część programów nauczania we współpracy z dziećmi w szkołach.

Rozważanie owych „ważnych spraw” na specjalnych zajęciach z filozofowania gwarantowało właściwe ich potraktowanie, tzn. wszechstronnie i możliwie wnikliwie¹⁰. Innymi słowy, nie chodziło o to, by o sprawach tych przez chwilę porozmawiać, lecz by zgłębić ich istotę tak dobrze i uczciwie, jak to tylko było możliwe. Gromadzenie materiałów samo w sobie stawało się przygodą intelektualną, wspólną w drodze poszukiwania prawdy, wspólnym (i wspólnotowym, bo powstającym we wspólnocie dociekaniami) „przyjaniem się do sprawy”. Teksty (również rysunki) do opublikowania nie były wybierane przez dorosłych, ale przede wszystkim przez dzieci, choć oczywiście nauczyciele mogli służyć radą. W szkołach powołane zostały redakcje dziecięce, które ustalały kryteria doboru materiałów¹¹, a następnie pokonywały trud związany z wnikliwym przeglądem tego, co

⁹ W projekcie uczestniczyły w różnych okresach następujące szkoły: Belgia: De Boomgaard i De Harp; Hiszpania: Escoles de l'Ateneu Igualadí; Holandia: Statenchool i Basisschool Icarus; Niemcy: Grundschule Nettelburg; Portugalia: Cooperativa A Tore; Wielka Brytania: Manobier V.C.P. School i Brookhurst Primary School; Węgry: Talentum Altalanos Iskola i Jazmin Taci Altalanos Iskola; Włochy: Scuola Elementare 'Parini'; Scuola Elementare Statale 10 Circolo Didattico i Direzione Didattica Statale Montoro Inferiore. Z Polski w projekcie uczestniczyły dwie warszawskie szkoły Społecznego Towarzystwa Oświatowego: Szkoła Podstawowa nr 14 oraz Społeczna Szkoła Podstawowa nr 9 i Gimnazjum.

¹⁰ Zazwyczaj lekcja z filozofowania wygląda następująco. Dzieci i nauczyciel siedzą w kręgu. Odbywa się wspólne czytanie tekstu. Dzieci samodzielnie formułują pytania dotyczące tego, co w tekście dziwne, ciekawe lub niezrozumiałe. Wybierają drogę głosowania jedno pytanie. A potem uczestniczą w dyskusji. W trakcie filozofowania, wspólnego dociekania, nie zawsze udaje się sformułować zadowalającą odpowiedź, zawsze jednak udaje się zrobić jedno: „schwyta w siatkę słów” swój nowy wyraz - wyrazi własny, nowy myślenie, tak, która wcześniej nie powstała, nie istniała w umyśle, a zrodziła się dopiero pod wpływem dialogu w grupie.

¹¹ W numerze 6 z 1999 roku po wyciem problemowi edukacji uczniowie ze szkoły w Igualadzie przygotowali tekst, w którym przedstawili zarówno sposób, w jaki dokonuje się ustalanie kryteriów stosowanych przy wyborze tekstów do gazety „100” jak i zestaw kryteriów, którymi posługiwali się przy wyborze materiałów do tego numeru. Były to kryteria następujące: tekst ma być zrozumiały; tekst ma być interesujący; myślenie zawarte w tekście dotyczy tematu, któremu poświęcony jest numer gazety; z materiałów przygotowanych przez każdą klasę, jeżeli materiał nie jest dobry w całości, należy wybrać to, co najlepsze; należy uwzględnić myślenie najmłodszych dzieci - nawet jeżeli przygotowały coś, co nie jest wystarczająco dobre, to i tak trzeba wykorzystać ich materiał, by popatrzeć na problem ich oczami; należy się upewnić, czy to, co jest zrozumiałe dla nas, będzie zrozumiałe dla dzieci z innych krajów; należy pamiętać o limicie słów, np. tekst do przeczytania mi dzynarodowej nie może liczyć więcej niż 400 słów.

powstało w różnych klasach, by w końcu podjąć ostateczne decyzje co do zawartości gazety.

Gazetę nazwano krótko „100”. Skąd taka nazwa? Powody były dwa, oba ważne. Chodziło o to, by znieść barierę językową: „100” to „100” po angielsku i po włosku, po polsku, po węgiersku i po katalońsku, po portugalsku, po niderlandzku i po niemiecku. Liczba zawsze wygląda tak samo. Chodziło też o to, by w symboliczny sposób oddać hołd Januszowi Korczakowi, twórcy „Małego Przeglądu” - pierwszej w historii gazety tworzonej od początku do końca przez dzieci, podejmującej próby (czysto sukcesem) rozwiązywania rozmaitych dziecięcych problemów, gazety stawiającej w obronie dziecka jako Osoby¹². Korczak, prowadzący w Warszawie sierociniec, stworzył w nim trybunał sędziów wyłacznie z dzieci. Trybunał ten miał swój własny kodeks, w którym szczególnie rolę odgrywał paragraf nr 100. Do tego paragrafu nawiązuje nazwa „Projektu 100”.

Prezentacja pierwszego numeru *Europejskiej Filozoficznej Gazety Dzieci „100”* odbyła się w 1996 roku w Igualdzie, w Hiszpanii¹³. W tym samym miejscu, w maju 2002 roku, nastąpiło też ogłoszenie z „Projektem 100” w jego dotychczasowej formie. Gazeta dziecięca miała zostać, co prawda, utrzymana, ale sam projekt uległ znacznej modyfikacji¹⁴. Spotkania w Igualdzie stały się więc swoistą klamrą dla „Projektu 100”.

Europejska Filozoficzna Gazeta Dzieci „100” składała się z dwóch części - międzynarodowej (identycznej co do treści we wszystkich krajach, ale publikowanej we własnym języku każdego kraju) i krajowej (zawierającej materiał specyficzne dla konkretnego kraju). Formuła każdego numeru była

¹² J. Korczak, jako zwolennik tworzenia prawdziwych (niesterowanych przez dorosłych) gazet dziecięcych mówił: „Wierzę mocno w potrzebę pism dla dzieci i młodzieży, ale takich pism, których współpracownikami byłyby one same, które by poruszały tematy ważne i ciekawe dla nich (...). A co jest dla dzieci i młodzieży ważne, one same muszą powiedzieć w swoich gazetach” (J. Korczak: *O gazetce szkolnej*, w: *Wybór pism pedagogicznych*. Warszawa 1958, s.7). Korczak uważał również, że dziecko z natury swojej jest i poetą, i filozofem. Z pewnością nie zdziwiłaby go ani nie zaskoczyła, zaproponowana około trzydzieści lat później przez Lipmana, idea prowadzenia filozoficznych dociekań z najmłodszymi członkami społeczeństwa. Korczak tak ideę nie zgorszyłby się ani też nie uznałby jej za szaloną, pisał bowiem: „Poetą jest człowiek, który się bardzo weseli i bardzo martwi, łatwo się gniewa i mocno kocha który silnie czuje, wzrusza się i współczuje. I takie są dzieci. A filozofem jest człowiek, który bardzo się zastanawia i chce koniecznie wiedzieć, jak wszystko jest naprawdę. I znów takie są dzieci” (J. Korczak: *Prawidła życia*. Warszawa-Kraków 1930, wyd. J. Mortkowiczowa, s. 141).

¹³ Igualdą to katalońskie miasteczko, miejsce rozmaitych inicjatyw twórczych i edukacyjnych - odbywa się tu Festiwal Teatrów Dziecięcych, istnieje szkoła *L'Ateneu Igualdà*, w której dzieci (w tym również przedszkolaki) uczestniczą w regularnych zajęciach z filozofowania.

¹⁴ O ile „Projekt 100” był nastawiony przede wszystkim na działania dzieci (tworzenie i wybór materiałów do gazety), o tyle wyrastający z niego Projekt TAXI ma na celu głównie doskonalenie międzynarodowej współpracy między nauczycielami i szkołami jako placówkami edukacyjnymi. Rezultatem tego projektu ma być wprowadzenie zajęć z filozofii do planów rozwoju szkół. Nauczyciele z różnych krajów mają wspólnie inicjować i przeprowadzać różne działania, np. tworzyć (z wykorzystaniem Internetu) bibliotekę materiałów filozoficznych, potrzebnych do prowadzenia zajęć.

podobna, choć ulegała pewnym modyfikacjom. I tak począwszy od numeru 4, którego tematem była najciekawsza księka do filozofowania, każda edycja gazety po wiec była jednym problemowi filozoficznemu. Numer 5 z 1998 roku nosił tytuł *Przeludnienie*, numer 6 z 1998 roku *Edukacja*, numer 7 z 1999 *Czas*, numer 8 z 2001 *Klony i kopie*; numer 9 z 2002 roku *Szczęście*. Pierwsze numery zawierały wiec informacji na temat realizacji samego projektu - dzieci np. opisywały, w jaki sposób pracują nad przygotowaniem gazety, ujawniały przyjmowane kryteria wyboru materiałów itp. W kolejnych pojawiały się informacje o różnorodnych przedsięwzięciach towarzyszących wydawaniu gazety i materiały powstałe w ten sposób, np. w wyniku konkursów literackich czy poetyckich. Trudno wiec nie zauważyć, iż projekt miał charakter inspirujący i stymulujący inne podobne działania, a współpraca „dodała skrzydeł” jej uczestnikom. Wielką w tym była zasługa głównego koordynatora projektu, Berriego Heesena. Rola, jaką spełnił w kształtowaniu europejskiego wymiaru idei filozofowania z dziećmi i młodzieżą, wymaga osobnej pracy o charakterze monograficznym, a strata, spowodowana Jego przedwczesnym odejściem, jest niepowetowana¹⁵.

Polska obecność w „Projekcie 100” także rozpoczęła się dzięki Niemu. Berrie Heesen, który pomagał w popularyzacji idei filozoficznych dzieciom z dziećmi i młodzieżą w Polsce od czasu pierwszych szkoleń prowadzonych w 1993 roku, zachęcił polskich nauczycieli i filozofów do włączenia się w realizację projektu. Polska nie była jednak jeszcze objęta programem „Socrates”. Wydanie dwóch pierwszych polskich numerów gazety „100”¹⁶, dzieło w pełni pionierskie, było możliwe dzięki sponsorom prywatnym (dzieci oddawały na ten cel swoje kieszonkowe), zwłaszcza Fundacji „Edukacja dla Demokracji”, a także dzięki m.in. wsparciu finansowemu Ambasady Królestwa Niderlandów w Polsce. Tak wiec w momencie, gdy w Polsce zaczął działać program „Socrates”, „Projekt 100” był już gotowym, funkcjonującym pomysłem, realizowanym od 1997 r. Jednak dopóki nie uzyskano wsparcia z funduszy „Socrates”, funkcjonowanie projektu pełne było przeszkód i kłopotów, przede wszystkim natury finansowej. Gdy troski te

¹⁵ Dr B. Heesen (1954-2002), pedagog i filozof. Doktorat na Universiteit van Amsterdam na temat filozofii Wittgensteina i filozofowania z dziećmi. Współpracownik Universiteit van Amsterdam, Hogeschool Alkmaar, Haagse Hogeschool, założyciel holenderskiego Centrum Filozofowania z Dziećmi (Centrum Filosoferen mit Kinderen). Autor licznych publikacji (71 artykułów; 8 księk, w tym specjalnych księk do zajęć z filozofowania: *Klein maar Dapper* (księka wydana w 1996 roku, przełożona na język: angielski, niemiecki, węgierski i polski); *Kindren filosoferen* (wydana w 1998 roku); *De vliegende papa's* (wydane w 2000 roku); *Dürft Marie in de ton?* (wydana w 2002 roku).

¹⁶ Przy tworzeniu materiałów do pierwszej *Europejskiej Filozoficznej Gazety Dzieci*, która ukazała się w języku polskim, pracowały dzieci ze Szkół Podstawowych nr 14 i nr 17 Społecznego Towarzystwa Owiatowego w Warszawie we współpracy ze swoimi nauczycielami - pionierami pracy metod filozoficznych dzieci.

sko czyły si , cała energia osób zwi zanych z realizacj projektu w Polsce została skierowana na działania merytoryczne i organizacyjne.

Praca w „Projekcie 100” w Polsce toczyła si trzema nurtami. Podstawowy stanowiła oczywi cie praca z dzie mi: prowadzenie i uczestnictwo w zaj ciach z filozofowania, na których powstawały materiały do kolejnych numerów gazety, zwoływanie dzieci cych kolegów redakcyjnych i dbanie o to, by sprawnie działały. To był nurt najistotniejszy. To było zadanie na dzi . Zadanie, a jednocze nie niepowtarzalna przygoda intelektualna.

Nurtem towarzysz cym była popularyzacja idei filozoficznych docieka . To było zadanie maj ce wpływa na dzie jutrzejszy. Chodziło o to, by zaj cia prowadzone metod filozoficznych docieka na stałe wpisały si w programy szkół. „Projekt 100” miał si sta pomostem pomi dzy edukacj w jej dzisiejszym kształcie a edukacj jutra. Nauczycieli zaangażowanych w realizacj „Projektu 100” cechowała ambicja współtworzenia intelektualnej atmosfery w rodowisku szkolnym, dlatego prowadzono rozmaite działania towarzysz ce lekcjom filozofowania. Celem tych działań było pokazanie zarówno dzieciom, jak i nauczycielom niezaangażowanym bezpośrednio w zaj cia filozoficznych docieka , na czym opiera si i z czego wyrasta idea przewodnia projektu. W polskich szkołach cel ten realizowano w ró nych formach, np. zorganizowano dwie Sesje: Korczakowsk ¹⁷ (dwukrotnie, w dwu szkołach) oraz „Podró w Nowe Tysieclecie”¹⁸, odbył si konkurs na najlepsza sztuk o tematyce filozoficznej¹⁹. Prowadzono rady szkoleniowe dla nauczycieli niezaangażowanych bezpośrednio w działania „Projektu 100”²⁰ i zaj cia informacyjne dla rodziców²¹ Ide filozoficznych docieka propagowano tak e poprzez wł czanie innych szkół do współpracy przy realizacji „Projektu 100”²².

¹⁷ Celem sesji była popularyzacja postaci i idei Korczaka w ród uczniów i nauczycieli. Do jej przygotowania przyczynili si , w ró nej formie, niemal wszyscy nauczyciele i uczniowie w tych szkołach.

¹⁸ Sesja ta zwi zana była z tematem przewodnim gazety nr. 7 - *Czas*; miała wywoła refleksj na temat natury czasu, a tak e na temat warto ci, które warto byłoby przenie w kolejne tysieclecie.

¹⁹ Konkurs uwie czony był wystawieniem nagrodzonej sztuki przez specjalnie powołany z tej okazji szkolny teatrzyk „Trema” w P nr 14STO w Warszawie.

²⁰ Zapraszano na nie filozofów, instruktorów programu filozoficznych docieka z dzie mi i młodzi . Owocem takich rad szkoleniowych stały si w paru przypadkach dalsze studia nauczycieli, co z kolei dawało szans na lepsz jako pracy szkół w przyszło ci.

²¹ Mogli na nich zapozna si z niektórymi rezultatami pracy swoich dzieci.

²² Odbywało si to w rozmaitych formach. Zapraszano na przykład delegacje z ró nych szkół na uroczyst prezentacj nowego numeru gazety „100”, organizowano konkursy literackie o tematyce filozoficznej. Mi dzyszkolne jury, zło one z przedstawicieli szkoły oficjalnie funkcjonuj cej w „Projekcie 100” i ze szkoły współpracuj cej, wspólnie oceniało konkursowe prace, a potem wspólnie wydawano specjalny dodatek do gazety „100”. Najlepsze teksty były przekładane na j zyk angielski (oficjalny j zyk projektu), by i uczniowie z zagranicznych szkół partnerskich, przynajmniej cz ciowo, mogli zapozna si z inicjatywami polskimi i przeczyta teksty swoich polskich rówie ników.

Trzecim, ale wcale nie mniej istotnym, nurtem w ramach „Projektu 100” była współpraca mi dzynarodowa. Dotyczyła ona głównie nauczycieli, którzy byli cz sto po rednikami, przekazuj cymi na przykład informacje o za-interesowaniach swoich uczniów, podejmowali te wysiłek organizacyjny, którego celem było nadanie przygotowanej przez dzieci gazecie ostatecznego kształtu edytorskiego. Ich kontakty miały charakter mniej lub bardziej bezpo redni. Wykorzystywano nieustannie współczesne techniki komunikacyjne. Bez internetu technicznie niemo liwe byłoby szybkie wymienianie si informacjami, ani te przesyłanie du ych plików (teksty, rysunki), przekazywanie tłumacze i layoutu²³. Najwi ksze znaczenie dla poznawania ró nych stylów pracy i my lenia o edukacji miały jednak wizyty partnerskie. Umożliwiały one nauczycielom zapoznanie si na miejscu z yciem konkretnej szkoły, ze specyfik jej pracy. Podczas wizyt partnerskich mo na było z bliska obejrze funkcjonowanie szkół pracuj cych w oparciu o mało popularne u nas koncepcje pedagogiczne (mi dzy innymi system Freineta). Do wiadzenia tego rodzaju maj ogromne znaczenie nie tylko dlatego, e z obserwacji pracy innych mo e płyn inspiracja dla doskonalenia własnego warsztatu, ale równie , a mo e przede wszystkim dlatego, e dzi ki takim bezpo rednim spotkaniom i kontaktom nauczyciele tego specyficznego przedmiotu, jakim s dociekania filozoficzne, staj si grup przyjaciół, którzy z podobn pasj i zaangażowaniem pracuj na rzecz filozofowania z dziećmi. A wtedy to nie jest zwykła praca, to sposób na poprawienie jako ci swojego ycia. Cz sto te okazywało si , e wszyscy maj w gruncie rzeczy podobne w tpliwo ci i kłopoty, e niektóre z nich mo na rozwi za , inne na rozwi zania b d musiały poczeka .

Współpraca uczniów w ramach „Projektu 100” miała charakter wył cznie po redni. Komunikowali si ze sob przede wszystkim poprzez my li publikowane w „100”. Jednak parokrotnie podejmowane były tak e inicjatywy, maj ce na celu lepsze poznanie si dzieci z ró nych krajów. Takim pomysłem było tzw. „Circle communication”. Odbywało si to na ró ne sposoby. Dzieci przesyłały poczt do szkół partnerskich du e, wykonane własnor cznie plakaty z fotografiami i informacjami o swojej szkole. Wypróbowano tak e wymian my li w formie korespondencyjnej dyskusji. Dzieci przesyłały poczt pytania (zaopatrzone w zdj cia autorów), a inne, z kolejnych szkół partnerskich, udzielały odpowiedzi i formułowały nast pne pytania. Tego rodzaju dyskusja miała dotyczy nie tylko wa nych spraw, ale

²³ Barrier nie do przekroczenia stało si to dla szkoły niemieckiej, która pracowała w systemie Steinerowskim. Partnerzy niemieccy odst pili od projektu w momencie, kiedy okazało si , e nie jest on w stanie istnie bez internetu, wykorzystanie za nowoczesnego sposobu komunikacji stało w sprzeczno ci z przyj tymi przez t szkół zasadami edukacyjnymi. Ta decyzja, aczkolwiek przykra dla pozostałych partnerów, była jednak równie konkretn informacj na temat okre lonego, mało popularnego w Polsce, modelu kształcenia.

wła ciwie wszystkiego, co wydawało si dzieciom interesuj ce i co dotyczyło działania szkoły partnerskiej (na przykład: „Czy w waszej szkole uczycie si pływa ?”). Przy okazji uczniowie musieli doskonali swój angielszczyzn , poniewa , oczywi cie, cała korespondencja odbywała si w oficjalnym j zyku projektu, czyli po angielsku.

Efektom „Projekt 100” jest 9 numerów Gazety. Niektóre szkoły posiadaj komplety tego pisma, czasem w ilo ci wystarczaj cej dla całej klasy. Kto i w jaki sposób mo e z nich nadal korzysta ? Gazeta „100” mo e słu y jako materiał wyj ciowy do zaj z filozofowania. Mo e by wykorzystywana przez rodziców zainteresowanych odkrywaniem filozoficznego mylenia dzieci i chc ych ze swoimi dzie mi rozwa a problemy, które były w Gazecie „100” prezentowane. Mog j po prostu czyta dzieci. Gazeta „100” mo e by równie materiałem edukacyjnym wykorzystywanym przez nauczycieli nie prowadz ych filozoficznych docieka , ale zainteresowanych rozwijaniem krytycznego i twórczego my lenia swoich uczniów. W jaki sposób mog to robi ? Mog na przykład sprowokowa swoich uczniów do zastanowienia si nad problemami diskutowanymi w kolejnych numerach, a nast pnie przeczyta wspólnie cały numer gazety b d jej fragmenty, by skonfrontowa my lenie swoich uczniów z my leniem ich kolegów zaprezentowanym w gazecie. Z kolej gazeta „100” w wersji angielskiej mo e by wykorzystywana na lekcjach j zyka angielskiego²⁴. Nauczyciel, korzystaj c z takiego materiału, osi ga jednocze nie co najmniej dwa cele: uczy j zyka obcego i budzi lub rozwija wra liwo swoich uczniów na filozoficzne my lenie.

„Projekt 100”, zamkni ty ju w swoim dotychczasowym kształcie, pozwolił osi gn w Polsce kilka wa nych celów. Poza - o czym była mowa powy ej - celami zwi zanymi ze sposobem redagowania gazety i działaniami towarzyszc ymi jej wydawaniu, projekt ten wprowadził nowy komponent w praktyk filozofowania z dzie mi. Do tej pory filozoficzne dociekania najcz ciej odbywały si w formie ustnej - dialogu. Za spraw „100” dokonano si zaanga owanie dzieci w filozofowanie, maj ce form pisemn , to znaczy my li poddawane były przekładowi na j zyk pisany. Nie był to jednak prosty przekład. Po pierwsze dlatego, e zapisanie wgl du w diskutowany na zaj ciach problem wymagało zrekonstruowania w my lach, odkrywanych w trakcie dialogu, ró nych uj rozwa anej kwestii. Po drugie, zapis utrwał nie tylko my li wyra ane gło no w trakcie dialogu, ale i te, które, cho pomy lane, nie były gło no prezentowane w dyskusji. Zapis utrwał te my li, które pojawiały si po dyskusji i były rozwini ciem tego, co odsłoniło si w dyskusji, albo my li zupełnie nowe, które zrodziły si

²⁴ To samo - odpowiednio - dotyczy tak e innych wersji obco j zycznych gazety.

z krytycznego przemyslenia dyskutowanych idei. Po trzecie, w trakcie zapisu trzeba było zastanowić się nad tym, czym dokładnie autor (autorzy) chce się podzielić z czytelnikiem gazety, czy to, co chce zapisać będzie wystarczająco jasne i czy forma, w jakiej dokona zapisu będzie adekwatna (na przykład krótkie opowiadanie, wiersz, aforyzm, dialog).

Powołując się na wyniki badań w zakresie podobieństwa i różnic między mową ustną a mową pisemną (mówienie i słuchanie) a mową pisemną (pisanie i czytanie)²⁵, można powiedzieć, że zaangażowanie dzieci w pisanie dla gazety „100” wzmacniało w nich rozwój postawy poznawczej, w której dominującym elementem są: umiejętność myślenia na wyższym poziomie ogólniejszym, umiejętność analizy oraz dociekanie istoty rzeczy czyli dociekanie tego, jakie coś jest naprawdę. Warto również zauważyć, że czytanie tekstów swoich rówieśników oddziaływało stymulując na te dzieci, które do tej pory nie wyrażały swoich myśli w formie pisemnej. Dzieci te chciały teraz utrwalać swoje myśli, by móc się nimi dzielić na łamach gazety.

W Polsce do osiągnięć „Projekt 100” można zaliczyć także to, że lekcje filozoficznych dociekań znalazły swoje stałe miejsce w programach dwóch polskich szkół podstawowych, które były oficjalnymi partnerami w projekcie. Filozoficzne dociekania są tam obecnie zajęciami obowiązkowymi, stawianymi na równi na przykład z fizyką czy historią. Nauczyciele zaangażowani w działania „Projekt 100” stali się propagatorami idei filozoficznych dociekań z dziećmi i młodzieżą. Ukończeni studia podyplomowe, uprawniający ich do stosowania w praktyce metody filozoficznych dociekań. Niektórzy z nich pracują jako instruktorzy, mają w swoim dorobku publikacje, w których zarówno dzielą się swoimi doświadczeniami, jak i przekazują innym własne, nowe, najczęściej twórcze i interesujące pomysły. Przyczyniają się zatem w bardzo znaczący sposób do podniesienia jakości edukacji w swoim środowisku.

Jeżeli chodzi o uczniów, to wydaje się, że „Projekt 100” ugruntował w nich poczucie, że filozofia to sposób życia, budowania swojego miejsca w zmieniającym się świecie. Pomógł im również odkryć, że mogą sobie ofiarowywać niezwykle cenne prezenty, którymi są ich własne myśli.

²⁵ Intensywne badania nad podobieństwami i różnicami między mową ustną a mową pisemną w formie pisemnej odbywały się w ciągu ostatnich trzydziestu lat. Badania te miały — z jednej strony — formę filologicznych studiów nad powstawaniem alfabetycznego piśmiennictwa w Atenach w piątym wieku przed naszą erą, z drugiej strony, przybierały postać studiów antropologicznych dotyczących istniejących obecnie kultur, w których występuje jedynie tradycja przekazu ustnego. Badania te wykazały, że postawa poznawcza, uruchamiana w trakcie słuchania i mówienia, różni się od tej, którą inicjuje czytanie i pisanie (patrz: K. Egan: *The educated mind: how cognitive tools shaped our understanding*. Chicago: University of Chicago Press, 1997; J. Dewey: *On education: selected writings*, wyd. Chicago: University of Chicago Press, 1997 (?); D. Olson, N. Torrance: *Literacy and orality*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.

Do wiadomości nauczycieli i dzieci, uczestniczących w „Projekcie 100” zrodziło potrzebę kontynuacji tego przedsięwzięcia. Pojawił się pomysł wydawania polskiej gazety filozoficznej, która koncepcyjnie nawiązuje do *Europejskiej Filozoficznej Gazety Dzieci „100”*. Gazeta nosi nazwę *Mazowieckiej Filozoficznej Gazety Dzieci „Filozofika”* i wydawana jest pod patronatem Stowarzyszenia Edukacji Filozoficznej „Phronesis”. W przedsięwzięciu tym uczestniczą szkoły partnerskich²⁶. Do tej pory ukazały się dwa numery „Filozofika”, w kwietniu i w czerwcu 2004 roku²⁷. Tematem wiodącym pierwszego numeru był sport, drugiego zaś tolerancja. Wybrany przez dzieci temat „sport” w pierwszej chwili wydaje się wybitnie niefilozoficzny. Dlatego temu numerowi gazety towarzyszyła broszura, stanowiąca rodzaj poradnika dla nauczycieli. Składają się na nią propozycje zajęć oraz komentarze filozoficzne, które mają pomóc nauczycielowi podjąć refleksję nad postawami i wartościami związanymi ze sportem²⁸.

Summary

The article presents a history of the educational project „100 - European Children Think Together” initiated by a group of pedagogues and philosophers engaged in Philosophy for Children (P4C) Program. In the article the program is shortly described. Knowledge about the manners of the project implementation gives an opportunity to realize how children from different European countries think together about important issues closed to everyone who feels responsible for both: own destiny and destiny of the community in which he or she exist.

²⁶ S to następujące szkoły warszawskie: Społeczna Szkoła Podstawowa nr. 14 im. Dzieci Zjednoczonej Europy, Społeczna Szkoła Podstawowa nr 9 STO, Gimnazjum nr 4, Prywatna Szkoła Podstawowa nr 94 im. Lauder Morasha, Szkoła Podstawowa nr 28 oraz Szkoła Podstawowa nr 4 i Gimnazjum nr 4 im. Marynarki Wojennej RP w Wotominie. Zajęcia filozoficzne w poszczególnych szkołach partnerskich prowadzi nauczycielki: Martyna Siemaszko, Ewa Hryszkiewicz, Barbara Stępień, Jolanta Falkowska, Grażyna Kludka, Bernadeta Obiowska, Ewa Zaniewska, Elżbieta Lewkowicz. Całe działania koordynują: Bernadeta Obiowska i Martyna Siemaszko.

²⁷ Wydanie pierwszego numeru *Filozofika* było możliwe dzięki finansowemu wsparciu Fundacji Centrum Edukacji Olimpijskiej, drugiego zaś dzięki pomocy ze strony Urzędu Miasta Stołecznego Warszawa.

²⁸ H. Diduszko, R. Piłat: *Myśli na podium*. Wyd. Stowarzyszenie Edukacji Filozoficznej „Phronesis” oraz Fundacja Centrum Edukacji Olimpijskiej. Warszawa 2004r.